

Miha Mali*

Pogovor z učiteljem g. Francem Rihtaršičem

Po drugi svetovni vojni se je v Sloveniji, ki je bila ena izmed republik bivše Jugoslavije, začel proces intenzivne industrializacije. Takšen koncept je bil del splošnega političnega programa vladajoče komunistične partije, ki je temeljil na deagrarizaciji in pospešeni industrializaciji. Posebno težavo v takratnem modelu, ki je največkrat temeljil na izgradnji velikih industrijskih obratov, je predstavljalo pridobivanje različnih poklicnih delavcev, ki jih je takšna razvojna strategija potrebovala. Takratna politična oblast se je tega problema zavedala, zato mu je že od vsega začetka namenjala pomembno težo. Vso družbeno zapletenost tistega časa, ki se je še kako dotikala individualnih usod številnih ljudi, ker ni bilo enostavno preiti iz enega (ruralnega) v drug (bolj urbanizirani) slog življenja, je v avtobiografski knjigi »Bergmanov dosje« med drugim lepo prikazal Aleksander Bajt, eden najbolj znanih slovenskih ekonomistov.

Nova oblast je takoj po vojni vprašanje dotoka novih kadrov v različne panoge industrije reševala dokaj centralizirano. Do leta 1950 je te zadeve urejal Komite za srednje in nižje strokovno izobraževanje, kasneje je to prešlo pod enotno vodstvo Ministrstva za prosveto, nekatere strokovne šole pa so bile še naprej pod okriljem ustreznih ministrstev. Poleg izobraževanja strokovnih kadrov v poklicnih šolah se je pojavila tudi potreba po usposabljanju množice nekvalificiranih delavcev. Tovarne so ustanovljale izobraževalne centre, ki so skrbeli za izobraževanje ali prekvalifikacijo že zaposlenih. Takšen koncept je omogočal, da je hitro razvijajoča se industrija imela zagotovljeno strokovno usposobljene delavce, ki so lahko sledili trendu razvoja. Poklicne šole v Sloveniji so šle kasneje še skozi različna obdobja bolj ali manj posrečenih šolskih reform. Vendar če pogledamo v zgodovino, moramo začetke sodobnega poklicnega izobraževanja iskati ravno v tistem času.

Franc Rihtaršič (hrani Franc Rihtaršič)

* Miha Mali, univ. dipl. bibliotekar, bibliotekar v SŠM, Ljubljana, e-pošta: mihamali.ssm@gmail.com

Na podoben način je potekal tudi razvoj poklicnega izobraževanja v okviru tovarne Litostroj. Že leta 1947 je bila ustanovljena Industrijska šola Litostroj. Bila je sestavni del tovarne vse do leta 1992, ko je prešla pod okrilje Ministrstva za šolstvo in šport. V tem obdobju se je šola pospešeno razvijala in izobraževala dobro usposobljene delavce tako za Litostroj kot za druge tovarne. Tudi ime šole se je v tem času spremenilo. Šola se je preimenovala v Srednjo šolo tehniških strok in letos praznuje svojo sedemdeseto obletnico obstoja. Gospod Franci Rihtaršič je bil v tej šoli zaposlen od leta 1953 do leta 1989. Sprva je bil zaposlen kot učitelj praktičnega pouka, kasneje pa kot pomočnik ravnatelja. Sedaj je sicer že vrsto let upokojenec, vendar njegova pričevanja o nastanku in razvoju nekdanje lito-strojske poklicne šole, ki se je pod tem imenom najbrž spominjajo vse povojne generacije v Ljubljani, ponujajo zanimiv osebni pogled na obdobje razvoja šolskega sistema pri nas v času po drugi svetovni vojni.

Vsebina pogovora izhaja iz osebnih spominov, ki sežejo tudi do 70 let v preteklost. Z leti pa se žal marsikaj izgubi. Več podrobnosti lahko najdemo v publikaciji 50 let Srednje šole tehniških strok Šiška.

Gospod Rihtaršič, prosim, če predstavite svoj začetek dela v pedagoškem procesu.

Najprej nekaj spominov, kako sem zašel na takratno poklicno šolo Litostroj. Za menoj je bila poklicna šola, Državna delovodska šola v Ljubljani. Pedagoške izobrazbe nisem imel, tako kot drugi sodelavci ne. Učili smo po lastnih izkušnjah iz vajeniškega obdobja. Sam sem pridobil poklic na poklicni šoli Železarne Jesenice (prej KID Jesenice).

Ali so družbene razmere v času vašega začetnega šolanja vplivale na odločitve mladih za poklicno izobraževanje?

Za lažje razumevanje takratnega časa in šolanja mladih generacij naj spomnim, da je bil to čas takoj po 2. svetovni vojni. Družbeni razvoj dežele je zajel vsa področja življenja in v mladih ustvarjal upanje, da sedaj, ko je vse naše (a nič moje), prihajajo lepši časi. Izgradnja dežele na vseh področjih pa je ustvarjala potrebo po novih kadrih, ne glede na poklic.

Kdo se je takrat najbolj zavedal pomena pedagoških znanj za poklicno izobraževanje?

Da je bila na tem področju pedagoško izobraženih učiteljev velika vrzel, je prva zaznala pedagoška šola na Reki, katere direktor je bil Dr. Petančič. Ta je usmeril aktivnost poučevanja tudi na Slovenijo. Tako smo imeli učitelji strokovnih šol, ki smo bili brez pedagoškega znanja, možnosti systemskega došolanja. Šola na Reki je organizirala študijske seminarje v Ljubljani in Mariboru. Kar lepo število učiteljev je tako ob delu dopolnilo znanje.

Ali lahko poveste nekaj več o začetkih učiteljevanja na takratni poklicni šoli Litostroj? Ali je bil v tistem času, ko ste poučevali prve predmete, večji poudarek na teoriji ali praksi? Ste imeli občutek, da so ene vsebine podcenjene na račun drugih?

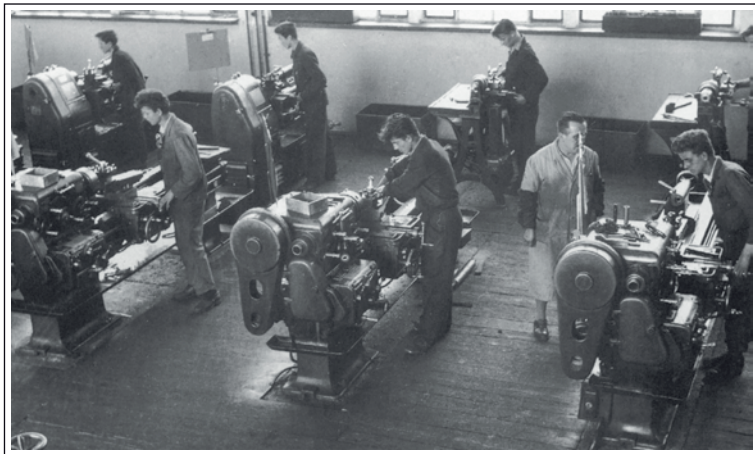
Franc Rihtaršič (tretji z desne) s sodelavci, leta 1989 (hrani Franc Rihtaršič).

Ves čas razvoja je bil poudarek na praktičnemu pouku. To seveda ne pomeni, da bi zanemarjali teorijo, saj smo jo povezovali in dopolnjevali ob praktičnih vajah. Strokovni učitelji teoretičnih predmetov so bili povezani z učitelji praktičnega pouka ter tako ustvarjali enotno klimo prakse in teorije.

Vsem nam je znano, da je bila Industrijska kovinarska šola Litostroj ustanovljena v sklopu tovarne Litostroj. Navsezadnje je Srednja šola tehničnih strok Šiška, ki je naslednica te šole, še med današnjo generacijo dijakov najbolj znana pod imenom litostrojska šola. Kako vidite z vaše današnje perspektive vlogo takratnega industrijskega giganta Litostroj na nastanek poklicnega izobraževanja v Šiški?

Podjetje Litostroj je imelo bogato zgodovino. Njegova povojna ustanovitev je povezana z obstojem nekdanjih strojnih tovarn v Ljubljani, ki so jih zaradi različnih razlogov (kriza idr.) že leta 1936 zaprli. Kot naslednik je po drugi svetovni vojni nastajalo podjetje Litostroj. Danes ne govorimo več o Litostroju, temveč Litostroj-Power. Povojni razvoj Litostroja in številnih drugih velikih tovarn, ki so bolj ali manj uspešno preživeli čas različnih ekonomskih tranzicij, je imel izreden vpliv na industrijsko podobo Ljubljane. Danes si težko predstavljamo prazno območje od Stare cerkve v Šiški do Šentvida, kjer so bila zgrajena podjetja Litostroj (1947), Iskra, Tiki in Lek. Zdi se, da je v času od petdesetih do osemdesetih let prejšnjega stoletja največji pečat dajala ravno tovarna Litostroj, ki je veljala za nekakšnega paradnega konja uspešnega socialističnega gospodarjenja.

Na teh temeljih je zrastle poklicna šola Litostroj (1947). Ta se je spreminjala po programih, številu učencev in učiteljev in tudi že glede na sam naziv. Za čas obstoja tovarne Litostroj je imela srednja poklicna šola največjo vlogo pri nepo-

*Prostori delavnic IKŠ Litostroj v petdesetih letih
(Zbornik ob 50-letnici Srednje šole tehniških strok Šiška, str. 2).*

srednem izobraževanju poklicnih kadrov za podjetje. Razvoj in širitev tovarne sta zahtevala čim več kvalitetno izobraženih strokovnih kadrov. Tako je skupaj s proizvodnimi obrati začela rasti poklicna šola. Izgradnja šole je bil zahteven projekt in tudi že od začetka tako ambiciozno načrtovan, zato je bila uporabnost prostorov zaradi majhnega števila učencev začasno spremenjena. Tako je bila npr. velika strojna delavnica sprva hala družbene prehrane Litostroj, nadalje po letu 1953 »kino Litostroj« in šele desetletja kasneje resnično strojna delavnica šole. Podobno so bili spremenjeni tudi drugi prostori šole. Tako je bilo celotno pritličje zasedeno z oddelki različnih služb Litostroja, drugo nadstropje šole pa so zasedali tovarniški konstruktorji.

Tako kot je primanjkovalo delavcev Litostroja, so bili primanjkljaji tudi v številu učencev ljubljanske okolice. Učence smo iskali po celi Sloveniji in v ta namen zgradili tudi internat. Z rastjo števila učencev se je iz leta v leto širil obseg zgrajene šole. S priključitvijo poklicne šole Iskra se je gradnja novih prostorov nadaljevala. Vedno se je nekaj gradilo in širilo.

Katere prednosti je še predstavljalo dejstvo, da je bila šola sestavni del tovarne v primerjavi z ostalimi poklicnimi šolami v Sloveniji? Tu mislim predvsem na materialne ugodnosti, opremljenosti delavnic in zaposlovanje usposobljenih kadrov za pedagoško delo v šoli.

Veseli smo bili razumevanja podjetja, saj nam je omogočalo dopolnjevanje materialne vsebine šole (npr. oprema z novimi stroji, primernimi za učenje mladine, pomoč pri razvoju obšolskih dejavnosti). Učencem je omogočilo štipendiranje, zainteresiranim bivanje v internatu šole, na koncu izobraževanja pa so vsi imeli zagotovljeno delovno mesto v podjetju. Omogočala je tudi dodatno strokovno izobraževanje učiteljev.

*Dijaki v prostorih delavnic IKŠ Litostroj
(Zbornik ob 50-letnici Srednje šole tehniških strok Šiška, str. 5).*

Ali lahko naredite kratek in strnjen presek v zgodovino praktičnega pouka učnih programov na šoli v tistem času?

Program se je v osnovi ločil na praktični in teoretični del pouka. Praktični del pouka je obsegal načrtovane programe, ki so obsegali:

1. skupno osnovo – enake vaje za vse poklice učencev;
2. ločene programe vaj v drugem letniku za posamezne vrste poklicev;
3. utrjevanje znanja pri izdelavi posameznih izdelkov v šoli ali podjetju, ki jim je kasneje postalo prvo delovno mesto. Ko omenjam vaje, mislim na to, da so vsi učenci delali iste izdelke posameznih vaj.

Teoretični pouk je obsegal strokovna in splošna znanja takratnega učnega načrta Slovenije. Tu ni bilo razlik glede na druge tipe takratnih poklicnih šol. Povezanost sodelavcev šole je omogočalo dopolnjevanje učnih vsebin s praktičnimi primeri, ki so dopolnjevali eno in drugo znanje. Šola je imela svoje delavnice in je bilo to omogočeno.

V šoli pa so bili organizirani različna predavanja in tečaji za potrebe tovarne in izobraževanja zaposlenih.

Ali lahko poveste kaj več ravno o tej zadnji vlogi šole pri neposrednem izobraževanju kadrov za potrebe tovarne?

Poklicna šola Litostroj je izobraževala kadre, prilagojene potrebam podjetja; od ključavničarjev, strugarjev, livarjev, modelnih mizarjev, električnih poklicev do tehničnih risarjev. Organizacija šole obsega teoretični in praktični del pouka. Delavnice so bile opremljene s stroji in napravami, kjer učenci pridobivajo v rednem pouku spretnosti in praktično znanje. Prva generacija absolventov šole je v letu 1950 obsegala 23 oseb. Iz leta v leto se je število učencev, ki so uspešno zaključili šolanje, večalo in tako v letu 1997 doseglo 6909 oseb. Leta 1992 pa so podjetje Litostroj in organi Republike Slovenije sklenili pogodbo o prenosu premoženja na osnovi obojestranskih interesov.

V času vaše poklicne kariere ste se srečevali še z enim »socialističnim družbenim eksperimentom«, ki ga poznamo pod imenom poklicno usmerjeno izobraževanje. Kot vsaka stvar, ki jo opazujemo z neke daljše zgodovinske razdalje, najbrž tudi pri tem projektu lahko iščemo dobre in slabe strani. Kako bi vi ocenili ta projekt, ki je v tistem času šolske politike sprožil različne, največkrat med sabo povsem nasprotujoče si poglede?

Sistem izobraževanja, namenjen poklicnemu delu, ki ni predvideval prestopa z nižje na višjo stopnjo, je že kar nekaj časa klical po resnih spremembah. Uvedba, ki je odpravila »zaključno« izobraževalno stanje, je vsem omogočila možnost za nadaljnje napredovanje. Tako so posamezne poklicne šole dobile možnost, da lahko s spremembami in dopolnili v učnih načrtih absolventi teh šol, če želijo, nadaljujejo z izobraževanjem v tehnika itd.

Zanimivo je, da je podjetje podpiralo nadaljevanje izobraževanja in tako je kar nekaj absolventov šole danes zaposlenih na učnih mestih z višjo in visoko izobrazbo.

Zaradi obsežnosti splošno-izobraževalnih vsebin se je zmanjšalo število ur, namenjenih praktičnemu pouku. Prišlo je tudi do združevanja usposabljanja za več skupin po skupnem učnem načrtu (npr. oblikovalec kovin), za poglobljanje za posamezni poklic pa je bilo premalo časa. Če to pogledamo s sedanjega stališča, je to dobro, ker omogoča širšo izobrazbo in večjo prilagodljivost delu.

Kako bi na vse vaše poklicne izkušnje pedagoga in vodstvenega delavca ocenili današnji trend razvoja poklicnega izobraževanja v Sloveniji? In glede na razvoj novih tehnoloških izzivov v celotnem svetu? Kje po vašem mnenju obstajajo največje pasti na eni in možnosti razvoja tega pomembnega področja izobraževanja in usposabljanja mladih ljudi za poklic na drugi strani?

Hiter družbeni razvoj nas vsakodnevno postavlja pred nova spoznanja, ki nastajajo z naglimi informacijskimi, tehničnimi, proizvodnimi in drugimi spremembami. Tako smo priča dnevnim spremembam poučevanja na celotnem učnem področju.

Po letu 1990 so nastale različne oblike izobraževanja, ki se prilagajajo sprotnim zahtevam, razvoj elektronike narekuje bistveno drugačno izvedbo teoretičnega pouka in prakse. Od upokojitve leta 1990 je moje zanimanje za to vsebino osiromašeno. Dogodke sicer spremljam preko dnevnega tiska, a za podrobnejšo oceno današnjega stanja je to premalo.

G. Rihtaršič, hvala za vaš čas in za zanimiv pogovor. Želim vam še veliko zanimivih in ustvarjalnih dni.